

ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА НСИР В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ 2015г.: ЗАСТОЙ С ОГРАНИЧЕНИ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ

На 1-ви март 2012 г. Народното събрание одобри Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите по Рамковата програма на ЕС за национални стратегии за интегриране на ромите. Така, за първи път с акт на законодателната власт бе одобрен политически документ за ромска интеграция.

Настоящият анализ съдържа оценка на изпълнението на Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите през 2015 г. Документът е изготвен от Център за междуетнически диалог и толерантност "Амалипе" като принос към годишния доклад за оценка на НСИР, изготвен от Генерална дирекция "Правосъдие" към Европейската комисия.

Обща оценка:

Изминалата 2015 г. отбеляза застой в политиката за ромската интеграция. Не бе налично политическо внимание от страна на институциите върху изпълнението на НСИР, въпреки усилията на Европейската комисия и про-ромското гражданско общество да насърчат политическата ангажираност на новото правителство в България и да се поднови политическият диалог относно интегрирането на ромите. Не бяха извършени и промени в неефективната институционална структура за изпълнение на политиките за ромска интеграция.

По отношение на 6-те приоритетни области на НСИР анализът отбелязва влошаване в 3 от тях (жилищни условия, здравеопазване и анти-дискриминация); в други 2 (заетост и култура) ситуацията се запазва на същото ниво. Образованието е единствената област, в която се наблюдава подобрене. Цялостната нагласа на обществото също претърпя изменение, като през 2015 г. се отбелязва значително повишаване на случаите на анти-ромска реторика и стереотипи, както и анти-ромски сблъсъци, по които не бяха предприети адекватни мерки от страна на българските институции. Неблагоприятните (за социалното включване) общи (mainstream) политики в областите на здравеопазването и образованието представляват допълнителна пречка, която би възпрепятствала интегрирането на ромите в близко бъдеще.

Най-големият фактор на успех през 2015 г. бе отварящите се възможности за финансиране на изпълнението на НСИР в рамките на две оперативни програми, съфинансиращи на Европейския социален фонд (ОП „Наука за образование и

интелигентен растеж” и ОП „Развитие на човешките ресурси”), както и по Норвежкия финансов механизъм и Швейцарската програма за сътрудничество. То предоставя подкрепа за насърчаване на изпълнението на НСИР на местно ниво и за въвличане на по-широк кръг от заинтересовани страни. Въпреки това са нужни много повече фактори, за да се преодолее застой в политиката на ромската интеграция.

Оценка по области:

През 2015 г се наблюдава леко подобрене в изпълнението на политиката за ромска образователна интеграция. То е свързано основно с отварящите се възможности по ОП НОИР за подкрепа на изпълнението на политиките на местно ниво. Подобреното се дължи също така и на приемането на нова актуализирана стратегия за образователна интеграция, която отново потвърждава ангажираността на Министерството на образованието, поне на ниво политически намерения.

Като важни стъпки можем да очертаем:

1. Стратегията за образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства бе подновена през юни 2015 г. Тя бе изготвена с участието на всички заинтересовани страни: Министерство на образованието, университети и най-големите неправителствени организации, работещи в сферата на образователната интеграция. В рамките на Стратегията бе одобрен и план за действие.

Въпреки това тя повтаря ключови слабости от предходната стратегия: нисък административен статут (одобрена с решение от министъра), липса на административна структура за изпълнението и на национално и местно ниво. Не бе определен допълнителен конкретен бюджет, с изключение на бюджета на ЦОИДУЕМ, който бе минимален и не бе увеличен.

Така подновената Стратегия е добър знак, че политическото внимание върху ромската интеграция остава, но не променя незадоволителната ситуация с изпълнението на Стратегията. Трудно е да се очаква, че тя ще донесе значителна промяна;

2. Бяха открити първите процедури по ОП НОИР за проектни предложения в подкрепа на образователната интеграция. Две ромски/малцинствено-ориентирани процедури бяха обявени през септември и още 3 бяха одобрени от Комитета за наблюдение през октомври. Това бе важна финансова и политическа подкрепа към усилията на училища/детски градини, общини и неправителствени организации, които биха могли да допринесат за промяна на общинско ниво.

Отварянето на ОП НОИР в подкрепа на ромската интеграция може да бъде очертано като основна силна черта в областта на ромското образование през цялата отчетена година. През 2015 г. Комитетът за наблюдение на тази програма одобри 5 ромско-ориентирани операции. Две от тях бяха отворени през септември. Три нови ромски/малцинствено-ориентирани операции бяха одобрени от Комитета за

наблюдение през октомври. Повече информация за тези операции може да бъде намерена на:

<http://www.amalipe.com/index.php?nav=news&id=2397&lang=2>

Чрез обявяване на процедурите по ОП НОИР, насочени към ромското население, за първи път бе отделен относително голям финансов ресурс за ромска интеграция, покриващ предучилищно образование, начален и гимназиален етап, както и висшето образование. Тези процедури гарантираха въвличането на различни заинтересовани страни - училища, общини, неправителствени организации, университети.

Представителите на ромските неправителствени организации взеха активно участие в изготвянето на тези операции;

3. Новият закон за предучилищното и училищно образование бе одобрен от Парламента през септември 2015г.: това бе важна крачка в модернизирването на българската образователна система, тъй като старият закон бе от началото на 90-те години.

Процесът на изработване на новия Закон за предучилищното и училищно образование започна през 2009 г. Благодарение на застъпничеството, подето от Център "Амалипе", Фондация "С.Е.Г.А" и други ромски и про-ромски неправителствени организации, законът включва някои важни положения, които биха насърчили образователната интеграция: той създава държавен стандарт за гражданско и интеркултурно образование, забранявайки сегрегираните класове; изисква всяко училище да изготви Училищна програма за превенция на ранно отпадане от училище и Училищна програма за равни възможности; възможности за допълнително финансиране за изпълнение на тези програми, и др.

В същото време определени положения в него биха влошили образователния статус на най-заstraшените групи. Например, Законът, де факто, намалява възрастта за задължително образование, като измества завършването на основното образование (то е задължително) от 8-ми в 7-ми клас, което прави ранното отпадане от училище практически легално. Това може да доведе до значително увеличаване на броя на отпадналите ученици, ще затвори много училища в селските райони и ще влоши качеството на образование в тях. Училищната сегрегация не е забранена (забранени са само сегрегираните класове). Като цяло, Законът не може да бъде дефиниран като включващ;

4. Някои граждански проекти продължиха през 2015 г. Според информация от официалната админ система на Министерството на образованието, два от тези проекти са изпълнени в голям брой училища и детски градини в България. По –правилно е те да бъдат описани по-скоро като програми, отколкото като проекти:

4.1 Намаляване на отпадането на ромските ученици "Всеки ученик може да бъде отличник", изпълнена от Център "Амалипе". Програмата постигна силни резултати: броят на отпадналите ученици в участващите училища намаля от 2,4 % до 0,6 % (което

е много по-ниско от средното за страната), процентът на ромски ученици, които продължават в гимназии, нарастна от 38 % на 79 %. Независимо оценяване на програмата, извършено от две социологически агенции, доказва тези резултати и подчерта, че за същия период ранното отпадане от подобни училища, които не са били включени в програмата, драстично е нараснало. Анализът може да бъде видян на: [http://amalipe.com/files/publications/Amalipe TSA_evaluation_sum2.pdf](http://amalipe.com/files/publications/Amalipe_TSA_evaluation_sum2.pdf)

4.2 Трамплин за предучилищна подготовка "Готови за училище", финансиран и координиран от Тръста за социална алтернатива.

Липсата на правителствена подкрепа за успешните инициативи за образователна интеграция на неправителствените организации съществува се оказва значително препятствие през годините. Въпреки че тези инициативи са доказали своята ефективност в областта и са признати от МОН, няма подкрепа от правителството и механизми за това. Това е и една от най-големите пречки в изпълнението на политиката на ромската образователна интеграция.

Здравеопазване

През 2015 г се наблюдава влошаване на статута на политиката за подобряване на здравния статус на ромското население. То е свързано с практическия край на изпълнението на Здравната стратегия за лица в неравностойно положение, принадлежащи към етническите малцинства, откакто нейният План за действие приключи, а нов не бе изготвен и финансиран. Друга причина са измененията в Закона за здравното осигуряване, което влоши условията за най-бедните граждани.

Изпълнението на Здравната стратегия за интеграция продължи по сходен начин с предходните години. Основните подобрения през 2015г. са както следва:

1. План за действие за изпълнение на Здравната стратегия за интеграция бе одобрен от Министерски съвет на 27 юли 2011 г, предвиждайки 1 091 000 лв (559487 euro) от държавния бюджет за изпълнението на Здравната стратегия през 2015 г. Той трябваше да подпомогне работата на Мобилните кабинети за безплатни гинекологични и други прегледи, подготвителни курсове за медицински университети и др. Въпреки това, дори този скромен бюджет не бе напълно осигурен и само част от дейностите бяха изпълнени.

Въпреки че Планът за действие приключи през 2015 г., не бяха предприети никакви усилия за изготвяне на нов. Така през януари 2016 г. не бяха предвидени никакви средства за дейностите, описани по-горе.

2. Националната програма за превенция и контрол на туберкулоза и СПИН (съдържаща компоненти за ромската общност) работеше в ограничен обхват, покриващ по-малко региони и активности, в сравнение с предишни години. Основната причина за това е свързана с края на финансирането от страна на Глобалния фонд и липсата на осигурено национално финансиране. Така през 2015 г. частта по превенция на СПИН продължи със спестявания от предишни години, а частта по превенция на туберкулоза продължи в ограничен обхват.

Националната програма имаше много положително влияние в България и в частност в ромската общност. Тя не само предотврати случаи на социално значими заболявания, но също така инвестира и в капацитета на неправителствените организации за работа в уязвимите общности. Намалването на финансирането по Националната програма би поставило под заплаха двете и силни страни.

3. Промените в Закона за здравното осигуряване бяха гласувани в Парламента през юни (влизащи в сила от 28-ми декември). Те направиха възстановяването на здравно – осигурителния статус по-труден, като увеличиха годините на платени здравни осигуровки от 3 на 5 години. Това би засегнало най-бедните граждани (много от които роми), ограничавайки допълнително възможностите им до качествени здравни услуги.

Трябва да се акцентира фактът, че гражданите с прекъснати осигурителни права в България са между 1 и 2 милиона души. Те не могат да ползват пълния пакет от здравни услуги, само "спешна помощ". Този проблем в ромската общност е сериозен - общностният мониторинг, предоставен от Център "Амалипе" в 9 общини, показва, че между 54 % и 63 % от ромските жени в тези общини са с прекъснати здравни осигуровки.

Основните причини за големия брой на здравно неосигурени хора са социални: най-бедните не могат да плащат своите осигуровките, особено когато са безработни. Липсата на доверие в здравната система, широко разпространена сред много граждани, също допринася за това. Очаква се ситуацията да се влоши допълнително.

4. През 2015 г. протекоха и някои положителни развития. Пример е осигуреното в края на 2014 г. и началото на 2015 г. финансиране за стипендиантската програма "Ромско здраве" (финансирана от 2009 г. от Ромски образователен фонд и Институт "Отворено общество") по компонент "Здраве" на ЕЕА/Норвежкия механизъм. Въпреки това, много бюрократични пречки намалиха качеството на осигуреното подпомагане.

Друг положителен факт беше повишаването на броя на здравните медиатори. Въпреки това, той все още е много под необходимият брой, а медиацията е само един от елементите на усилията за подобряване на здравния статус на ромите: останалите елементи липсват.

Заетост

Ситуацията в това направление остава непроменена през 2015г.

През 2015 г. не се наблюдават значителни промени, които да доведат до повишаване на заетостта на ромското население. Основното развитие в това направление е както следва:

1. Оперативна Програма „Развитие на човешките ресурси“ финансира младежка заетост и определени субсидирани програми на заетост, които да достигат до роми и други малцинствени групи. Въпреки това, тези програми не са създадени да подпомагат осъществяването на Националната Стратегия за Ромска Интеграция и не допринасят в тази посока. Липсата на политическа воля за целенасочени и национални инициативи (отвъд субсидирана заетост), която може да подобри нивото на заетост в ромска общност е очевидна. Никакъв съществен напредък не би бил постигнат, без да се промени този фактор.

2. Броят на ромските медиатори в областта на трудовата заетост е спаднал до 56. Няма воля от страна на Министерството на Труда и Социалната Политика да повиши броя и да подсили тези позиции. Традиционно, Националният план по заетост (въведен чрез субсидия от държавния бюджет) включва програма „Активиране на незаети“, който финансира позицията на ромските трудови медиатори. Бюджета през 2015 г беше повишен от 488 669 евро (2014) до 655 712 евро (2015). Въпреки това, той не беше използван за наемане на допълнително ромски трудови медиатори. Сред новоназначените младежки медиатори има и роми.

Условия на живот

Ситуацията в това отношение се влоши драстично през 2015 г. Разрушаването на ромски къщи в няколко общини, етнически сблъсъци и повишаване на етническото напрежение белязаха 2015 година по отношение на ромските квартали.

Основно развитие в тази насока може да бъде обобщено както следва:

1. В няколко общини бяха разрушени незаконни ромски къщи, без да бъдат осигурени общински жилища на уязвимите групи (деца, хора с увреждания). Това започна в Гърмен и продължи във Варна и други общини.

Разрушаването започна в отговор на малки криминални конфликти и под натиска на ултранационалисти. Широко разпространените анти - ромски стереотипи, липсата на обществена подкрепа за ромската интеграция и предстоящите местни избори формираха благоприятна среда за събарянето на къщите.

Като цяло, правителството не реагира адекватно на ситуацията. Министерството на Вътрешните Работи и полицията спряха сблъсъците и предотвратиха разрастването им. В същото време Министерството на Регионалното Развитие и Благоустройство не спря разрушаването на домовете. Националният съвет за сътрудничество по етническите и интеграционни въпроси не реагира по никакъв начин. Европейският съд по правата на човека се оказва единствената институция, която защити правата на уязвимите семейства и успя да прекрати някои от случаите на разрушаване на къщи. Никакви законови промени не бяха предприети, за да се спазят препоръките на Европейския съд по правата на човека или да се разрешат проблемите по незаконното строителство. Това оставя отворен въпроса за бъдещи събаряния отворен.

2. Проектът за въвеждане на социални жилища (подкрепен от ОП „Регионално развитие” и ОП „Развитие на човешките ресурси“), който започна през 2011 – 12 г в Девня, Дупница и Видин беше успешно завършен, въпреки че срещна значителни трудности. В същото време усилията да се включат нови общини през 2014 – 2015 г. се провалиха. Примерът на Варна, когато реакциите на крайно десни активисти в комбинация с липсата на силна политическа воля от страна на общинските власти (подобно на случая в Бургас), прекрати проекта, е обезпокояващ. Тази тенденция може да продължи в други градски общини, които включват социални жилища в техните планове за оздравяване на градската среда.

Реакцията на националисти накара общинските власти да спрат проекта за социални жилища във Варна. От страна на управляващият орган на ОП „Регионално развитие” и правителството не последва никакъв отговор.

3. Липсата на политическа воля за целенасочени инициативи за подобряване на ситуацията в ромските гета е най-голямото предизвикателство от десетилетия насам. Въпреки че има финансиране в рамките на ОП Региони в растеж и отчасти в рамките на Програмата за Развитие на селските райони, те ще останат неизползвани, защото местните и национални власти не инициират дейности в ромските квартали.

Това предизвикателство е свързано с липсата на обществена подкрепа. Очевидно е, че всяка намеса в тази сфера трябва да бъде предшествана от обществена информираност и дейности за формиране на подкрепяща обществена среда и толерантност. Както и с инвестиции в подобряването на обстановката в заобикалящата среда.

След 2009 година бюджетът спря инвестирането в Националната Програма за Подобряване на Условиата на Живот на Ромите. Ето защо, единственото скромно инвестиране в рамките на проекта беше през 2015 година за осигуряването на социални жилища в Девня, Видин и Дупница. Единствените достъпни средства са предоставени в рамките на ОП Региони в развитие(Европейски Фонд за Регионално Развитие съфинансиран от програма, която беше наречена ОП Регионално Развитие в периода 2007 – 2013) и от части в рамките на Програма Развитие на Селските Райони. Средствата бяха доста оскъдни и ангажираността на Управляващия орган (особено Министерството на Земеделието) беше проблем. Необходимо е да има по-силна подкрепа за неправителствените организации и по-силна обвързаност от Генерална дирекция регионална и градска политика и от Генерална дирекция за земеделие и селско развитие, за да се компенсират трудностите на национално ниво.

Националната контактна точка по ромските въпроси и административното устройство за ромска интеграция

Секретариата на Националния Съвет за Сътрудничество по етническите и интеграционни въпроси е Националната контактна точка по ромските въпроси според НСИР. През 2015 година човешкият ресурс към звеното продължи да бъде ограничен брой: само 4 експерти. Това доопределя ограничената роля на НКТ: изразяваща се в подготвяне на доклади и участие в събития, но не и в принос за координация и

консултация по изпълнението на НСИР. Никой от наетите експерти в НКТ не е от ромски произход.

Според устройствения правилник, Секретариатът обслужва технически Националния съвет за сътрудничество по етническите и интеграционни въпроси да изпълни своята координираща и консултативна роля. Официално, Националният съвет е структура на политическо ниво, състояща се от заместник-министри от ключовите министерства и председателствана от заместник министър-председател. Неправителствените организации също са членове на Съвета. В действителност, заместник-министри рядко участват в работата на Съвета: те делегират тази задача на експерти от съответните институции.

НССЕИВ е "координиращ и консултативен орган", съгласно чл. 1 от устройствения правилник(одобрен с Постановление на Министерски съвет). Това означава, че тя координира усилията на институциите на изпълнителната власт за интеграция на малцинствата и организира консултации с гражданското общество. Реалните му отговорности са ограничени. Съветът одобри два годишни доклада: за състоянието на междуетническите отношения и изпълнението на НСИР.

Неговият секретариат (НКТ) подпомага работата на Съвета и технически го улеснява. В допълнение, той изготвя проекти за презентации, информация и позиции, които българското правителство трябва да предоставя като част от задълженията си пред ООН, Съвета на Европа, ЕК.

Освен официалните му отговорности, Съветът (и Секретариата) никога не са играли ефективна роля, заради набор от административни ограничения и политически причини. Нуждата от институционални реформи е крайно наложителна, което е основно твърдение на ромските неправителствени организации.

Общинско участие

Според НСИР всички общини трябва да изготвят годишни общински планове за ромска интеграция. В отговор на изискванията, през втората половина на 2014 и 2015 г, повече от 160 общини одобриха общински план за ромска интеграция 2014 – 2020. Броят на общински планове 2014 – 2020 беше значително по-малък, в сравнение с планове 2012 – 2013 (които наброяваха 220). Изискванията за такъв план бяха включени в първите процедури на ОП Наука и Образование и ще бъде включен в операция „Интеграция“ в рамките на ОП Развитие на Човешките Ресурси: по този начин броят на общински планове ще нарасне.

Изготвянето на Общински Планове за Ромска Интеграция е положителен индикатор за политическа ангажираност. Въпреки това, все още не носи добавена стойност за осъществяване на политиката за ромска интеграция поради две причини:

1. Липсата на специализирани финанси: в повечето случаи Общинските планове залагат дейности без финансиране или разчитат на финансиране от фондове на Европейския Съюз и други донори. Участието на общински бюджет беше ограничено.

Много вероятно е този проблем да бъде частично разрешен с финансиране от Европейския Съюз. Планиране на финансови ресурси за осъществяването на Общинския План за Ромска Интеграция беше най-големият успех през 2015г. Първите две процедури, насочени към роми в рамките на ОП Наука и Образование през септември 2015г, Операция „Интеграция“ по ОП Развитие на Човешките Ресурси (както и насочените към роми програми, финансирани от Световната Банка, Швейцарската програма за сътрудничество и Норвежкият механизъм), подкрепят общински проекти за осъществяване на Общинските Планове за Ромска Интеграция. Въпреки това, през 2015 г. резултатите от процедурата не бяха публикувани и финансирането беше ограничено. Важно е да се подчертае, че планираните средства няма да бъдат достатъчни. В повечето случаи финансирането за община няма да надвиши 200 000 евро за 2 години. Няма възможност за устойчивост и използване на средства от държавния бюджет.

2. Липсата на обществена подкрепа за местната ромска интеграция и инициативи свързани с нея са основното предизвикателство, особено в големите градове. В комбинация с липсата на силно политическо обвързване от страна на местните власти, тя е причина за спиране на проектите(както проекта за социални жилища във Варна), етническите конфликти, събарянето на незаконни ромски къщи и др. Липсата на обществена подкрепа може да предотврати осъществяването на Общинския План за Ромска Интеграция, дори при осигурено финансиране.

През 2015 г. няколко общини участваха в европейски инициативи – ROMACT, LERI и др. В някои от тях инициативите се провалиха: например, във Варна крайните националисти спряха проекта за социални жилища и бяха разрушени ромски къщи, въпреки че градът участва в програма ROMACT.

Овластяване на ромите

Ситуацията в тази сфера е леко подобрена през 2015 главно, поради възможността на представители на ромски неправителствени организации да повлияят процеса на вземането на решения чрез участие в наблюдаващите комисии на ключови операционни програми. В същото време Националният Съвет по Етническите и Интеграционни Въпроси задълбочи кризата и никакви усилия за реформа не бяха направени.

Основните подобрения в това направление могат бъдат обобщени както следва:

1. Специфичните механизми за осигуряване на участие на роми в процеса на вземането на решения, конкретно НССЕИВ, не проработи и не бяха положени усилия да работи по-ефективно от страна на българското правителство. Най-големите ромски неправителствени организации останаха извън структурата, след като напуснаха през 2013 г и от тогава няма отговор по ромските предложения за реформи.

През януари 2015г. Заместник – министър председателя (и Министър на труда и социалната политика) Ивайло Калфин бе определен за председател на НССЕИВ. До

края на декември 2015 г. той не организира среща с ромските организации, които предложиха реформа в Съвета и не започна диалог с тях. Необходимо е да се подчертае, че най-големите ромски организации, които работят на национално и регионално ниво (като „ Амалипе“, Интегро, Свят без граници, Нов път, ЛАРГО и др.) напуснаха Съвета през 2013 г и само относително малък брой организации участват в работата му. Съветът е нелегитимен и не може да обслужва консултации с ромското гражданско общество. Нуждата от дълбока реформа е очевидна.

2. В същото време Наблюдаващата комисия на Европейския съюз се оказва успешен механизъм за овластяване на ромски организации да участват и да вземат решения, свързани с използването на средства от Европейския съюз, включително и за ромска интеграция.

През 2014 г. представители на ромски неправителствени организации бяха избрани за членове на наблюдаващите комисии по 3 оперативни програми, които са особено значими за ромската интеграция и за Споразумението за партньорство. Изборната процедура беше организирана от съответната изпълнителна власт:

2.1 ОП Развитие на Човешките Ресурси: Теодора Крумова (ЦМЕДТ „Амалипе“) беше избрана за член, Михаил Михайлов (Асоциация „Нов Път“), Стефан Панайотов („Интегро“) и Ганчо Илиев (Асоциация „Свят без граници“) бяха избрани за заместник – членове;

2.2. ОП Наука и Образование за Интелигентен Растеж: Деян Колев (ЦМЕДТ „Амалипе“) беше избран за член, Милена Илиева (Асоциация „Свят без граници“), Албена Костадинова (Индо-Ромска Асоциация) и Теодора Колева (Фондация за Социално Развитие и Интеграция) бяха избрани за заместник-членове;

2.3. ОП Региони в Развитие; Лили Макавеева („Интегро“) беше избрана за представител и Даниела Михайлова (предложена от ЦМЕДТ „Амалипе“) – за заместник;

2.4. Споразумение за партньорство: Спаска Петрова (предложена от ЦМЕДТ „Амалипе“) и Милен Миланов (предложен от ЦМЕДТ „Амалипе“) бяха избрани за съ-членове.

През 2015 г. представителите на ромски НПО в Наблюдаващата комисия успяха да договорят одобрение на 5 операции, насочени към роми в рамките на ОП Наука и Образование и 1 операция в рамките на ОП Развитие на Човешките Ресурси. Одобрените операции включват предложения от ромски НПО. Те ще осигурят значително финансиране за различен набор от дейности за ромска интеграция, включвайки всички заинтересовани страни;

3. Политическото овластяване на общинско ниво бавно напредна след местните избори през октомври 2015г., Въпреки че няма официална информация, изглежда, че броят на роми, избрани за общински съветници е нараснал в много общини, което факт поради различни причини, между които и възможността за преференциален вот.

Нивото на ромско участие е все още значително ниско, съотнасяйки се към ромското население и нуждите на ромската интеграция. Необходима е значителна реформа в НССЕИВ. Необходимо е и въвеждането на други механизми за осигуряване на участие на ромски НПО в работата на главните институции на изпълнителната власт.